लीलावती

श्रीमद्भास्कराचार्यविरचिता

---

०२७ पञ्चराशिकादिकम्

०६ - ०६ - २०१९

गतकक्ष्यायाम् ...

- व्यस्तत्रैराशिकम्

अस्यां कक्ष्यायाम् ...

- पञ्चराशिकादिकम्

पञ्चराशिकम्

मासे शतस्य यदि पञ्चकलान्तरं स्यात्
वर्षे गते भवति किं वद षोडशानाम् ।
कालं तथा कथय मूलकलान्तराभ्यां
मूलं धनं गणक कालफले विदित्वा ॥

अन्वयः - गणक,

१) यदि मासे शतस्य पञ्चकलान्तरं स्यात्, (तर्हि) वर्षे गते षोडशानां किं भवति वद
२) तथा मूलकलान्तराभ्यां कालं कथय
३) कालफले विदित्वा मूलं धनं (कथय)

त्रयः उद्देशकाः

पञ्चराशिकम्

यदि मासे शतस्य पञ्चकलान्तरं स्यात्, (तर्हि) वर्षे गते षोडशानां किं भवति वद

१०० (निष्काः) : १६ (निष्काः) ऋजुः

:: ५ निष्काः : य

१ मासः : १२ मासाः ऋजुः

$$य = \frac{(५ \, x \, १६ \, x \, १२)}{(१०० \, x \, १)} = \frac{४८}{५} = ९\frac{३}{५} \text{ निष्काः}$$

पञ्चराशिकम्

तथा मूलकलान्तराभ्यां कालं कथय

१०० (निष्काः) : १६ (निष्काः)				व्यस्तः
	::	१ मासः	: य	
५ निष्काः : $\frac{४८}{५}$ निष्काः				ऋजुः

$$य = \frac{\left(१ \, x \, १०० \, x \, \frac{४८}{५}\right)}{\left(१६ \, x \, ५\right)} = १२ \text{ मासाः}$$

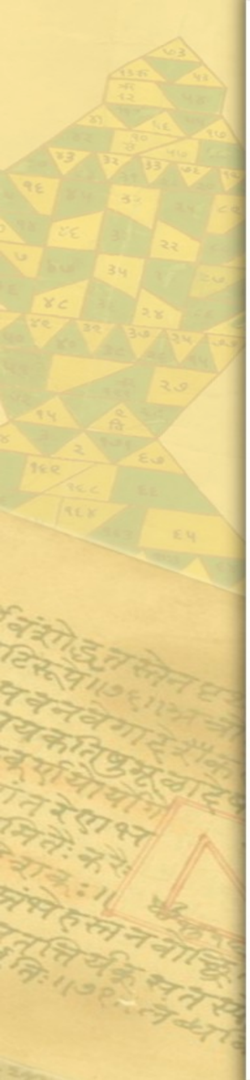

पञ्चराशिकम्

कालफले विदित्वा मूलं धनं (कथय)

१ मासाः	:	१२ मासाः		व्यस्तः
			:: १०० (निष्काः) : य	
५ निष्काः	:	$\frac{४८}{५}$ निष्काः		ऋजुः

$$य = \frac{\left(१०० \, x \, १ \, x \, \frac{४८}{५}\right)}{\left(१२ \, x \, ५\right)} = १६ \text{ निष्काः}$$

नवराशिकम्

पिण्डे येऽर्कमिताङ्गुलाः किल चतुर्वर्गाङ्गुला विस्तृतौ
पट्टा दीर्घतया चतुर्दशकरास्त्रिंशल्लभन्ते शतम् ।
एता विस्तृतिपिण्डदैर्घ्यमितयो येषां चतुर्वर्जिताः
पट्टास्ते वद मे चतुर्दश सखे मूल्यं लभन्ते कियत् ॥

अन्वयः - ये पट्टाः पिण्डे अर्कमिताङ्गुलाः
विस्तृतौ चतुर्वर्गाङ्गुलाः
दीर्घतया चतुर्दशकराः
त्रिंशत् (सङ्ख्याकाः) लभन्ते शतं (निष्काः) ,
येषां एताः विस्तृतिपिण्डदैर्घ्यमितयः चतुर्वर्जिताः , ते पट्टाः चतुर्दश (सङ्ख्याकाः)
कियत् मूल्यं लभन्ते (इति) सखे , मे वद ।

नवराशिकम्

१४ करा: : १० करा: ऋजु:

१६ अङ्गुला: : १२ अङ्गुला: ऋजु:

:: १०० (निष्का:) : य

१२ अङ्गुला: : ८ अङ्गुला: ऋजु:

३० : १४ ऋजु:

$$य = \frac{(१०० x १० x १२ x ८ x १४)}{(१४ x १६ x १२ x ३०)} = \frac{५०}{३} = १६\frac{२}{३} \text{ निष्का:}$$

पञ्चराशिकादिकम्

पञ्चसप्तनवराशिकादिकेऽन्योन्यपक्षनयनं फलच्छिदाम् ।
संविधाय बहुराशिजे वधे स्वल्पराशिवधभाजिते फलम् ॥

अन्वयः - पञ्चसप्तनवराशिकादिके फलच्छिदाम् अन्योन्यं पक्षनयनं संविधाय बहुराशिजे वधे स्वल्पराशिवधभाजिते फलम् ।

१०० (निष्काः) : १६ (निष्काः) → → १६ (निष्काः) : १०० (निष्काः)

५ निष्काः : $\frac{४८}{५}$ निष्काः → → ५ निष्काः : $\frac{४८}{५}$ निष्काः

अन्योद्देशकाः

१) पट्टा ये प्रथमोदितप्रमितयो गव्यूतिमात्रे मताः
तेषामानयनाय चेच्छकटिना द्रम्माष्टकं भाटकः ।
अन्ये ये तदनन्तरं निगदिता माने चतुर्वर्जिताः
तेषां का भवतीह भाटकमितिर्गव्यूतिषट्के वद ॥
[*नवराशिकोद्देशकोक्तविवरणमवलम्ब्यायमुद्देशकः]

२) सत्र्यंशमासेन शतस्य चेत्स्यात् कलान्तरं पञ्च सपञ्चमांशः ।
मासैस्त्रिभिः पञ्चलवाधिकैस्तैः सार्धद्विषट्कैः फलमुच्यतां किम् ॥

३) विस्तारे त्रिकराः कराष्टकमिता दैर्घ्ये विचित्राश्च चेत्
रूपैरुत्कटपट्टसूत्रपटिका अष्टौ लभन्ते शतम् ।
दैर्घ्ये सार्धकरत्रयापरपटी हस्तार्धविस्तारिणी
तादृक् किं लभते द्रुतं वद वणिग् वाणिज्यकं वेत्सि चेत् ॥

अन्योद्देशकाः

४) पञ्चशतस्य तु मासे षष्टेर्वर्षेण किं फलं लभते ।
फलतश्च कथय कालं ताभ्यामज्ञातमूलं च ॥

५) सार्धस्य शतस्य फलं मासत्र्यंशेन रूपमध्यर्धम् ।
विचरणसप्तदशानां किं फलमर्धाष्टमैर्मासैः ॥

६) द्विकव्यासोऽष्टकायामः कम्बलो लभते दश ।
ततो द्वौ त्रिकरव्यासौ नवायामौ किमाप्नुतः ॥

७) आयामव्यासपिण्डेषु नवपञ्चैकसम्मिता ।
लभतेऽष्टौ शिला किं द्वे दशसप्तद्विसम्मिते ॥

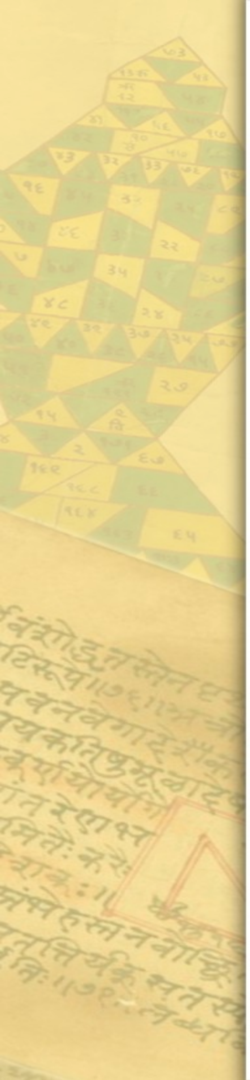

अन्योद्देशकाः

८) आयामतो नवकराः परिधिस्तथाष्टौ
यस्योच्छ्रयो दशदलं च गजस्य सोऽह्नि ।
प्रस्थत्रयं त्रिगुणितं दलवर्जितं च
भुङ्क्ते सहेलगमने मदलिप्तगण्डः ॥
आयामतो दशकराः परिधिर्नवैव
सप्तोच्छ्रया दश गजा दिनपञ्चके किम् ॥

लीलावती

श्रीमद्भास्कराचार्यविरचिता

०२७ पञ्चराशिकादिकम्

०६ - ०६ - २०१९